

IRENA GRZESIUK-OLSZEWSKA
ANDRZEJ K. OLSZEWSKI

POMNIKI FRYDERYKA CHOPINA

Salix alba | Warszawa | 2017

il. 2

Père-Lachaise

il. 3

➤ Pierwszym rzeźbiarskim upamiętnieniem Fryderyka Chopina był jego grób na cmentarzu Père-Lachaise w Paryżu autorstwa zięcia George Sand – Auguste’a Jean-Baptiste’a Clésingera. Rzeźbiarz tworzył głównie kompozycje alegoryczne w formach klasycyzmu akademickiego (*Kobieta ukąszona przez węża*, *Leda*). Na cokole grobowca umieścił marmurową figurę muzy pochylonej nad złamaną lirą. Na przedniej ścianie znalazł się medalion z podobizną artysty z lewego profilu oraz napis: *A Fréd. Chopin Ses Amis*. Z lewej strony cokołu – dłuższy tekst: *Frédéric Chopin, né en Pologne, à Zelazowa Wola près de Varsovie. Fils d’un émigré français, marié à Mlle Krzyżanowska, fille d’un gentilhomme polonais*. Po drugiej stronie – sygnatura autora *Clésinger 1850*. Pomnik odsłonięto 17 października 1850 roku, w pierwszą rocznicę śmierci Chopina. Rzeźbę ostro skrytykował Cyprian K. Norwid, który określił ją jako „haniebnie rzeźbiony pomnik, udający kobietę, co płacze z lirą w ręku”.

Konkurs na pomnik w Warszawie

Na początku XX wieku podjęto starania o wzniesienie pomnika kompozytora w Warszawie. Inicjatywa wyszła od Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego już w 1876 roku. Komitet Budowy Pomnika Chopina w Warszawie powstał dopiero 1 stycznia 1902 roku, ale jego działalność była ograniczona, ponieważ problemem okazała się zgoda władz rosyjskich. Oczarowany śpiewem primadonny Adelajdy Bolskiej (pseudonim sceniczny) ze Skąpskich, hr. Dienheim-Szczawińskiej-Brochockiej, car spełnił jej prośbę i zgodził się na wzniesienie pomnika. Brano pod uwagę lokalizacje na placu Wareckim (ob. Powstańców Warszawy), w Ogrodzie Saskim, parku Ujazdowskim, na placu Teatralnym. Komitet wybrał pierwszą z nich, co natychmiast wywołało protest, ale bezskuteczny. Ogłoszono jeden konkurs, potem, w 1908 roku, drugi, w którego jury zasiedli: wybitni rzeźbiarze francuscy Albert Bartholomé i Antoine Bourdelle, prezes Akademii Królewskiej w Rzymie Hector Ferrari, Maurycy Zamoyski, Józef Dziekoński, Mikołaj Tołwiński, Miłosz Kotarbiński, Marian Wawrzeniecki, Marian Gawalewicz. Na konkurs wpłynęło 66 prac. Wystartowali w nim wszyscy najwybitniejsi rzeźbiarze polscy tamtych lat, z Xawerym Dunikowskim, Edwardem Wittgiem i Bolesławem Biegasem na czele. Pierwszą nagrodę otrzymali jednogłośnie rzeźbiarz Wacław Szymanowski i architekt Franciszek Mączyński. Później nową oprawę architektoniczną opracował architekt Oskar Sosnowski.

Projekt autorstwa Wacława Szymanowskiego, mieszkającego w tym czasie w Paryżu, został zaprezentowany na wystawie Towarzystwa „Sztuka” w Krakowie w 1905 roku. Po konkursie nadesłane prace eksponowano w Zachęcie.

Wysoco oryginalna forma pomnika, w której siedząca postać kompozytora spleta się ze stylizowaną wierzbą, jest dynamiczna, zaskakująca z różnych punktów widzenia, pobudza wyobraźnię, przywodzi na myśl ducha ziemi mazowieckiej, który inspirował Chopina. W całości kompozycji można się też dopatrzyć kształtu harfy. Płynność linii jest wręcz doskonałym wyrazem secesji, będącej wówczas w pełni rozwoju. Ten najwybitniejszy pomnik secesyjny w Europie jest również najbardziej znanym polskim pomnikiem na świecie.

Jak zwykle w przypadku konkursów opinie krytyki były podzielone. Zdaniem Henryka Piątkowskiego: „konkurs na pomnik Chopina stał się najzupełniej niespodziewanie wielką manifestacją naszej sztuki rodzimej, jej jednym wielkim okrzykiem, ku czci narodowego geniusza podniesionym”. Tadeusz Jaroszyński pisał, że projekt Szymanowskiego „niesłychanie śmiały i prosty, o wielkich szerokich płaszczyznach, [...] bez wszelkich zbytecznych emblematów i akcesoriów wyrazu, bez wszelkiej drobiazgowości dekoracyjnej, narzuca się z nieodpartą siłą”. Zauważano, że na tle innych zgłoszonych prac wydaje się nowatorskim w formie „dziełem wyjątkowo śmiałym, monumentalnym i jednolitym stylowo”. Mikołaj Tołwiński oceniał pomnik jako „pomysł oryginalny, pełen nastroju, który będzie wyrazem

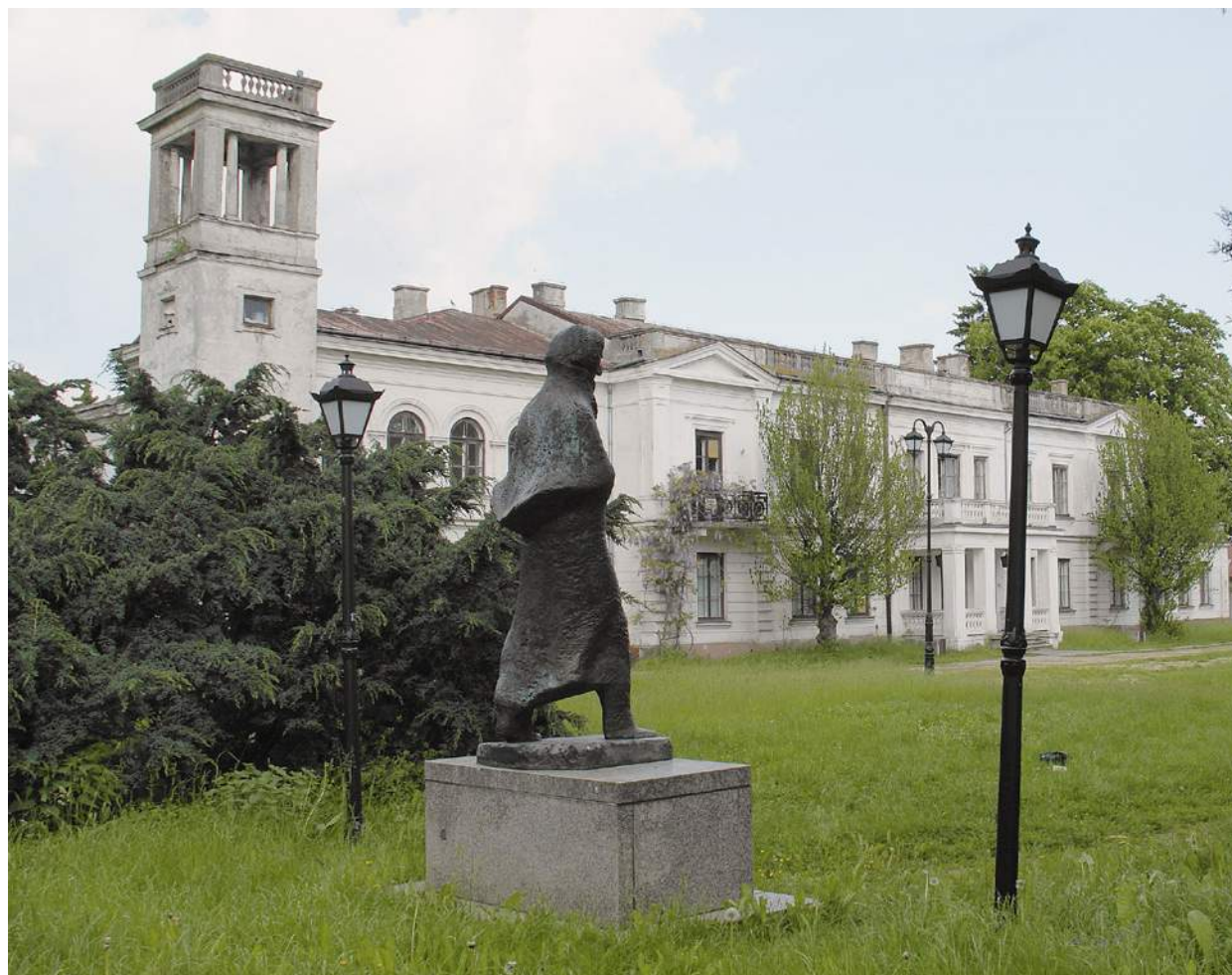
il. 11 Grupa sędziów sądu konkursowego.
Stoją (od lewej): M. Wawrzeniecki, M. Kotarbiński, T. Jaroszyński, M. Zamoyski, M. Tołwiński, L. Méyet.
Siedzą (od lewej): A.E. Bourdelle, H. Ferrari, A. Bartholomé, J. Dziekoński, M. Gawalewicz.

czasu, przynajmniej pod względem artystycznym”. Prasa wiedeńska podkreślała ekspresję, „pewną skłonność do patetyczności ruchu, która często przechodzi w teatralność”. Były oczywiście i głosy krytyczne. Zarzucano projektowi, że jest modernistyczny. Najostrzej i najbardziej złośliwie oceniał go znany krytyk literacki i artystyczny, powieściopisarz Antoni Sygietyński: „Pomnikowi temu zbywa na poezji, na artyzmie, na powadze sztuki pomnikowej. Jest to jakaś nowela czułościowa, przelana od niechcenia w gips – nowela godna raczej Boruty, czy innego diabła zakochanego w przełamanej wierzbie, nie zaś Chopina”. Pismo „Goniec” posuwało się nawet do pomówień i oszczerstw. Oskarżenia dotyczyły nie tylko samego projektu i jego autora, ale także konkursu i komitetu. W efekcie Ministerium Spraw Wewnętrznych odmówiło zgody na budowę. Dopiero decyzja cara Mikołaja II przesądziła sprawę; 15 stycznia 1910 roku komitet zawarł z artystą umowę na wykonanie modelu naturalnej wielkości. Odsłonięcie pomnika przewidziano na setną rocznicę urodzin kompozytora, to jest na 22 lutego, co okazało się nierealne.

➤ Przegląd pomników w kraju mających formę pełnej postaci otwierają chronologicznie pomniki w Dusznikach i Słupsku. Powstały w 1976 roku. Pomnik w Dusznikach (pierwotnie przeznaczony dla Londynu) ustawiono przed wejściem do Teatru Zdrojowego w 150. rocznicę koncertu kompozytora w tej miejscowości. Rzeźbiarz Jan Kucz przedstawił Chopina stojącego w geście zadumy. Pomnik w Słupsku, autorstwa Mieczysława Weltera, to również postać na cokole.

Sanniki

W roku 1979 stanął pomnik w Ustce. Jego autorka Ludwika Nitschowa ukazała kompozytora w postaci kroczącej. Formę tę powtórzyła w 1985 roku w pomniku w Sannikach. Stoi on w parku przed pałacem wzniesionym w miejscu drewnianego

il. 32

il. 33

dworu rodziny Pruszków, u których Chopin spędził lato w 1828 roku. Rzeźbiarka wspominała dzieje tego pomnika: „Tematem, który przez całe życie wielokrotnie atakowałam, był Chopin [...]. Mój «sannicki» pomnik zamiast zostać w kraju, trafił najpierw do Meksyku, do miejscowości Guadalajara – jako dar rządu polskiego [...]. Było to w 1962 roku. Chopin stoi tam w «Alei Wielkich Ludzi Świata». Druga replika tego pomnika zawędrowała do Manchesteru w Wielkiej Brytanii w roku 1973 i zdobi tamtejszą filharmonię. Dopiero trzeci odlew znalazł się w Sannikach. Ładnie mu tam pod brzozą. (Choć pierwotnie chciałam, żeby trafił do Żelazowej Woli....). To mój dwunasty pomnik”. Należy dodać, że w Sannikach w 2014 roku powstał kolejny pomnik Chopina, autorstwa Bartłomieja Kurzeji, przedstawiający kompozytora stojącego przy fortepianie w towarzystwie zasłuchanej guwernantki.

„Już go nie ma [...]. Ale zostało jego dzieło. [...] Wrasta ono w życie narodu coraz bardziej i coraz głębiej, a my odkrywamy w nim coraz to nowe bogactwa i coraz bardziej potrzebujemy, aby było z nami. Ta muzyka żyje z nami i walczy wraz z nami. I jest tęczowym mostem między Polską a światem. Jest tego świata ozdobą i wartością, świat ten nam tłumaczy i wyjaśnia, jak każda wielka sztuka. A sztuka Chopina to nasza największa sztuka”.

(J. Iwaszkiewicz, Chopin, s. 244)

🔥 Największym pomnikiem Chopina na świecie – i pierwszym polskim w Chinach – jest pomnik w Szanghaju dłuta Lu Pin. Powstał z inicjatywy You Jiannera – przedsiębiorcy z polskim obywatelstwem, i Marka Niewiarowskiego – sekretarza generalnego Międzynarodowej Federacji im. Fryderyka Chopina w Warszawie. Został odlany w Gliwickich Zakładach Urządzeń Technicznych. Ceremonię odsłonięcia 3 marca 2007 roku uświetnił koncert pianistów grających jednocześnie na siedemdziesięciu instrumentach *Poloneza As-dur*. W czasie uroczystości autorka, rodem z Szanghaju, absolwentka warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, została udekorowana medalem Gloria Artis. O koncepcji pomnika opowiadała w wywiadzie: „Wiedziałam, że chcę bardziej interpretować muzykę aniżeli postać F. Chopina. Nakładałam na siebie kolejne metafory, szukałam takiego przekazu, który byłby w pełni zrozumiały dla moich rodaków”. W 2008 roku pomniejszoną kopię pomnika szanghajskiego odsłonięto w Pekinie, w Centrum Kultury Chaoyang.

Szanghaj

il. 50

il. 50

il. 51